

Molla, Halk ve Devlet

Şark Medreseleri Etnografisi

Ayhan ERCÜMENT



FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1867

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyei

Yayın No | Publication Number: 392

Kitap Adı : Molla, Halk ve Devlet

Alt Başlık : Şark Medreseleri Etnografisi

Book Title : Mullah, People and State

Subtitle : An Ethnography of Eastern Madrasas

ISBN : 978-625-8596-05-2

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258596052

Yazar | Author: Ayhan Ercüment | orcid.org/0000-0003-1063-7462

Kurum | Institution: Muş Alparslan Üniversitesi

ROR ID: ror.org/009axq942

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 16 x 24 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 481 (xii + 469)

Yayın Tarihi | Publication Date: Şubat | February 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: JHMC - Din sosyolojisi | Sociology of religion

BISAC: SOC002010 - Sosyoloji / Din Sosyolojisi | Social Science / Sociology of Religion

THEMA: JBSR - Din sosyolojisi | Sociology of religion

LC Classification: BL60 - Din sosyolojisi | Sociology of religion

DEWEY: 306.6 - Din | Religion

WoS Category: Sosyoloji | Sociology

WoS Citation Topics Meso: 5.3 - Din | Religion

WoS Citation Topics Micro: 5.3.2 - Din Sosyolojisi | Sociology of Religion

Scopus Subject Areas: 3312 - Sosyoloji ve Siyaset Bilimi | Sociology and Political Science

Atf Bilgisi | Cite as: Ercüment, Ayhan. *Molla, Halk ve Devlet: Şark Medreseleri Etnografisi*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Eskiyei, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.



Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Molla, Halk ve Devlet

Şark Medreseleri Etnografisi

Ayhan ERCÜMENT

Yazar Hakkında | About the Author

Ayhan ERCÜMENT

2003 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Lisansüstü eğitimine Ankara Üniversitesi bünyesinde devam ederek 2005 yılında tezsiz yüksek lisans programını tamamladı. 2005-2009 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yaptı. 2009 yılında Muş Alparslan Üniversitesi'ne Araştırma Görevlisi olarak intisap etti. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi anabilim dalında, 2012 yılında "Cumhuriyet Türkiye'si'nin Kuruluş Sürecinde Ulus Devlet - Din İlişkileri" başlıklı teziyle yüksek lisansını; 2018 yılında ise "Din, Gelenek ve Modernleşme Bağlamında Medrese Kültürü ve Toplum" başlıklı teziyle doktora eğitimini tamamladı. Halen Muş Alparslan Üniversitesi'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak görevine devam etmektedir.

He graduated from the Faculty of Theology at Yüzüncü Yıl University in 2003. He continued his graduate education at Ankara University, completing a non-thesis master's program in 2005. He served as a teacher of Religious Culture and Ethics at the Ministry of National Education between 2005 and 2009. He began working as a Research Assistant at Muş Alparslan University in 2009. He completed his master's degree at Ankara University Institute of Social Sciences, Department of Sociology of Religion, in 2012 with a thesis titled "Relationships between the Nation State and Religion in the Founding Process of the Republic of Turkey" and his doctoral education in 2018 with a thesis titled "Madrasa Culture and Society in the Context of Religion, Tradition, and Modernization." He continues to serve as an Assistant Professor at Muş Alparslan University.

Kitap Hakkında

Molla, Halk ve Devlet

Şark Medreseleri Etnografisi

Molla, Halk ve Devlet: Şark Medreseleri Etnografisi, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde medrese kültürü etrafında şekillenen din, gelenek, modernleşme ve devlet ilişkilerini etnografik bir perspektifle ele alan bir çalışmadır. Kitap, Cumhuriyet'in modernleşme ve laiklik politikaları karşısında medreselerin nasıl ayakta kaldığını, bu süreçte mollaların, şeyhlerin ve seydaların toplumsal konumlarının nasıl dönüştüğünü, halkla ve devletle kurdukları ilişkilerin hangi dinamikler üzerinden şekillendiğini incelemektedir.

Çalışma, medreseyi yalnızca bir eğitim kurumu olarak değil; aynı zamanda bölgenin dinsel hayatını, geleneksel sosyal düzenini ve kültürel sürekliliğini şekillendiren bir yapı olarak ele alır. Medreselerin yasaklanmasına rağmen varlıklarını sürdürmeleri, halk desteği, geleneksel itibar ve tarikat-medrese ilişkileri bağlamında analiz edilmektedir. Bu çerçevede molla, mele ve şeyh gibi geleneksel dinî statü kategorilerinin modernleşme sürecinde uğradığı itibar kaybı, siyasal etkilerinin azalması ve dinsel otoritelerinin dönüşümü ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.

Çalışma, medrese kültürünün modernlikle kurduğu gerilimli ilişkiyi analiz etmekte; modern bilişsel ve toplumsal evren karşısında geleneksel dinî kurumların işlev kaybı yaşadığını göstermektedir. Kitapta, şeyh, seyda ve mele gibi geleneksel dinî otoritelerin modernleşme karşısında yaşadıkları itibar dönüşümü; siyaset, ekonomi, eğitim, medya ve gündelik hayat pratikleri üzerinden ayrıntılı biçimde analiz edilmektedir. Medreselilerin bir yandan müfredat, fıkıh ve din yorumu alanlarında gelenekçi bir tutumu sürdürürken, diğer yandan modern yaşamın dayatmalarıyla kaçınılmaz biçimde temas etmeleri, çalışmanın merkezî tartışma eksenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kitap, teorik düzeyde savunulan geleneksel bilinç ile pratikte deneyimlenen modernlik arasındaki gerilimi, sahaya dayalı verilerle görünür kılmaktadır.

Etnografik gözlem ve derinlemesine mülakatlara dayanan Molla, Halk ve Devlet, modernleşmenin bölge dinselliği üzerindeki etkilerini, Kürt etnik kimliği, halk İslamı ve geleneksel kurumlar bağlamında analiz ederek; din sosyolojisi, antropoloji, Kürt meselesi, geleneksel otorite biçimleri ve sekülerleşme literatürüne özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, modern Türkiye'de dinin toplumsal dönüşümünü anlamak isteyen okuyuculara, merkezden uzak bir coğrafyanın iç dinamiklerine yakından bakma imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medrese; Tarikat; Kürt; Şeyh; Seyda; Molla

About the Book

Mullah, People and State

An Ethnography of Eastern Madrasas

Mullah, People and State: An Ethnography of Eastern Madrasas is a study that examines the relationships between religion, tradition, modernization, and the state shaped around madrasa culture in Turkey's Eastern and Southeastern Anatolia regions from an ethnographic perspective. The book examines how madrasas survived in the face of the Republic's modernization and secularism policies, how the social status of mullahs, sheikhs, and seydas transformed during this process, and what dynamics shaped their relationships with the people and the state.

The study approaches the madrasa not only as an educational institution, but also as a structure that shapes the religious life, traditional social order, and cultural continuity of the region. Despite the banning of madrasas, their continued existence is analyzed in the context of public support, traditional prestige, and the relationship between Sufi orders and madrasas. Within this framework, the decline in prestige, diminishing political influence, and transformation of religious authority experienced by traditional religious status categories such as mullah, mullah, and sheikh during the modernization process are examined in detail.

The study analyzes the tense relationship between madrasa culture and modernity, demonstrating that traditional religious institutions have lost their function in the face of the modern cognitive and social universe. The book provides a detailed analysis of the transformation in the prestige of traditional religious authorities such as sheikhs, seyda, and mullahs in the face of modernization, examining this phenomenon through the prism of politics, economics, education, media, and everyday life practices. While madrasa students maintain a traditional approach in terms of curriculum, jurisprudence, and religious interpretation, their inevitable contact with the demands of modern life constitutes one of the central points of discussion in this study. In this context, the book uses field-based data to reveal the tension between traditional consciousness, defended at a theoretical level, and modernity, experienced in practice.

Based on ethnographic observation and in-depth interviews, *Mullah, People and State* analyzes the effects of modernization on regional religiosity within the context of Kurdish ethnic identity, popular Islam, and traditional institutions. It aims to make an original contribution to the literature on the sociology of religion, anthropology, the Kurdish question, traditional forms of authority, and secularization. At the same time, it offers readers interested in understanding the social transformation of religion in modern Turkey the opportunity to take a close look at the internal dynamics of a region far from the center.

Keywords: Madrasa; Sufi Order; Kurdish; Sheikh; Seyda

ÖN SÖZ

Din olgusunun gelenek ve modernlik bağlamında ele alınışı, sosyoloji ve antropoloji disiplinlerinin her zaman temel ilgi alanlarından birini oluşturmuştur. Evrensel dinlerin, tıpkı gelenekler gibi tarihsel aktarımlar yoluyla şekillenmiş olması ve geleneğin modernliğe kıyasla daha yoğun bir dinsellik içermesi, din ile gelenek arasında güçlü ve süreklilik arz eden bir ilişkinin kurulmasına neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda din ve geleneğin büyük ölçüde iç içe geçmiş bir yapı sergilediği; dinin toplumsal yaşamın tüm alanlarını kuşatan belirleyici bir unsur olarak işlev gördüğü bilinmektedir. Modernleşme süreciyle birlikte dinin geleneksel toplumlarda sahip olduğu bu merkezi konumun zayıflamaya başladığı genel kabul görmektedir. Sekülerleşme kuramları, modern toplumsal düzenin dinin gündelik yaşam üzerindeki belirleyici etkisini sınırlayan bir işleyişe sahip olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim geleneksel dönemde davranışların şekillenmesinde güçlü bir referans ve otorite kaynağı olan din, geleneğin mantığıyla örtüşmeyen; gelenekleri dışlayan ya da geçersiz kılan modern bilişsel ve toplumsal evrende yeni davranış kalıpları üretme konusunda zorlanabilmektedir.

Modernleşme tartışmalarında çoğu zaman gelenek ile din arasında doğrudan bir özdeşlik kurulmuş ve modernleşmenin her iki unsuru da toplumsal alandan dışlayacağı varsayılmıştır. Bununla birlikte, tarihsel deneyim, dinin modernlik karşısında geleneğe kıyasla daha dirençli bir yapı sergileyebildiğini ortaya koymaktadır. Kimi durumlarda din, geleneğin korunmasına imkân tanıyan bir çerçeve sunarken, kimi zaman da geleneksel pratikler dinî referanslara rağmen belirleyici olmaya devam edebilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde medrese-tarikat kültürünün modernleşme süreci içerisindeki konumunu ele almakta; din, gelenek ve modernlik arasındaki etkileşimi medrese kültürü ve medreseli statü grupları üzerinden incelemektedir. Modernleşme baskılarına ve yasal sınırlamalara rağmen medreselerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve toplumsal alandaki etkilerini kısmen de olsa koruyabilmeleri, bu kurumların etnografik bir yaklaşımla analiz edilmesini gerekli kılmıştır.

Elinizdeki kitap, doktora tezinin gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiş hâlidir. Çalışmanın, bölgeye ilişkin alan araştırmalarına ve medrese kurumu üzerine yürütülen akademik literatüre mütevazı bir katkı sunması amaçlanmaktadır.

Araştırma konusunun belirlenmesinden çalışmanın nihai biçimini almasına kadar geçen süreçte, doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok kişinin katkısı olmuştur. Öncelikle nitel araştırma yapma konusunda beni teşvik eden, araştırmanın planlanması ve yürütülmesi aşamalarında desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. İhsan Toker'e, gösterdiği sabır, teveccüh ve içten yaklaşım nedeniyle şükran borcum lalettayin bir ifadenin ötesindedir. Din sosyolojisi alanına yönelmemde belirleyici etkisi bulunan, çalışmanın konusunun belirlenmesi sürecinde sunduğu önerilerle ufkumu genişleten hocam Sayın Dr. Necdet Subaşı'ya olan vefam ve minnettarlığım namütenahidir. Kendileriyle gerçekleştirdiğim sohbetler aracılığıyla gündelik yaşam ve eğitim ortamı hakkında ayrıntılı bilgi edinmemi sağlayarak medresenin iç dinamiklerine ve iklimine aşinalık kazanmama katkıda bulunan; ayrıca katılımcılara ulaşma sürecinde anahtar katılımcı rolü üstlenen medrese tecrübesine sahip Prof. Dr. Abdulcelil Bilgin, Prof. Dr. Mehmet Salmazem ve Dr. Öğr. Üyesi Halil Kılıç'ın katkıları benim için son derece kıymetlidir. Son olarak, metni titizlikle okuyarak düzeltme ve yapıcı önerileriyle önemli katkılar sunan Prof. Dr. Mahsum Aytepe'ye ve Dr. Öğr. Üyesi İzzet Gülaçar'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayhan ERCÜMENT
Muş 2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
I. DİN, GELENEK ve MODERNLEŞME	17
Sosyokültürel Bir İnceleme Alanı Olarak Din	17
Din ve Gelenek	20
Din ve Modernleşme	24
Türkiye’de Din ve Modernleşme	36
Türkiye’nin Doğusunda Din, Gelenek ve Modernleşme	41
II. MEDRESE KÜLTÜRÜ ve TOPLUM	49
Bir Eğitim Kurumu Olarak Şark Medreselerinin Yapısı	49
Medrese Eğitiminin Genel Özellikleri	49
Medresede Statü ve Roller	52
İcazet	54
Medreselerin Fiziki Yapısı	60
Eğitim Sistemi	62
Eğitim Dili	74
Medresenin Finansmanı	77
Müfredat	84
Medresede Gündelik Hayat ve Boş Vakit Faaliyetleri	105
Medreselilerin Resmî Statü Talebi ve İstihdam Alanları	110
Medrese Okuma Nedeni ve Öğrenci Profili	115
Cumhuriyet Döneminde Medrese Sorunu ve Medresenin Var Olma Çabası	127
Medresenin Maruz Kaldığı Baskılar	127
Medresenin Canlı Kalmasını Sağlayan Etmenler	136
Devletin Medreseden Beklentileri	146
Bölge Medreselerinin Zayıflaması ve Sonuçları	152
Medreselerin Yeniden Canlanması	164
Rekabet Alanı Olarak Medrese	170
Meşruiyet Aracı Olarak Medrese	172
Medresenin Toplumsal Yansımaları ve Fonksiyonları	176
Medresenin Gündelik Hayata Dinsel Form Kazandırması	177
Hukuki Anlaşmazlıkların Medreseliler Aracılığıyla Çözülmesi	181
İnanç ile Retorik Arasında “Şeriata Gidelim” Söylemi	186
Şeriata Götürülen Konular	197
Medreselilerin Şeriata Gelen Davaları Çözüm Yöntemleri	208
Şariatın Bağlayıcılığı	220
Şeriata Gitmenin Azalması	227

Medresenin Modernite Karşısında Etkinliğini Kaybetmesi	233
Dinsel İtibarın Geleneksel Göstergesi Olarak Medreselilik	248
İtibar Göstergesi Olarak “Mele”nin “İmam”a Tercih Edilmesi	259
Medreselilerin İtibar Kaybına Uğraması	271
III. GELENEK ile MODERNLİK ARASINDA MEDRESELİLİK	299
Halk İnançları	299
Muska	304
Rukye: Okuyup Üflemek	313
Nazar	318
Türbe	320
Toplumsal Cinsiyet ve Aile	327
Evlilik ve Resmi-Dinî Nikâh	328
Evlilikte Veli İzni: Görücü Usulü Evlilikten Aşk Evliliğine Geçiş	334
Kadın-Erkek Eşitliği ve Kadına Mirastan Pay Vermek	341
Kadının Dövülmesi	349
Çok Eşlilik	352
Kız Çocuklarının Okutulması	354
Kadınların Çalışması	358
Kılık Kıyafet	360
Eğitim	370
Okul	370
Üniversite	377
İlahiyat	380
Kitle İletişim Araçları	391
Bilgisayar ve İnternet	393
Televizyon	397
Ekonomi	404
Kredi Kullanımı	407
Enflasyon Oranında Fark	409
Banka ve Kredi Kartı	410
Şeyh ve Melelerin Gelir Kaynağı Olarak Zekât ve Fitre	412
Siyaset	416
Siyasete Girmek ve Siyaset Yapmak	418
Laiklik	428
Demokrasi	431
SONUÇ	439
KAYNAKÇA	449
EKLER	457
DİZİN	465

KISALTMALAR

a.s.	: aleyhi's salâtu ve's-selâm
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Der	: Derleyen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	: Demokrat Parti
Ed.	: Editör
h.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
İHL	: İmam Hatip Lisesi
İLİTAM	: İlahiyat Lisans Tamamlama
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
KPSS	: Kamu Personeli Seçme Sınavı
Krş.	: Karşılaştırma
ö.	: Ölümü
s.	: sayfa
S.	: Sayı
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TV	: Televizyon
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire.
Yay.	: Yayınları

